

Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності
(частина друга)

Гончаренко Олександр Володимирович,
керівник служби Голови Вищої ради юстиції,
кандидат юридичних наук

УДК 343.16+347.962].086(477)

Як зазначалося у першій частині статті, конституційна відповідальність – це передбачений нормами конституційного права специфічний обов’язок суб’єктів конституційного права переносити певні негативні наслідки за скоєне правопорушення. Конституційна відповідальність є засобом забезпечення виконання норм конституційного права. Вона має багато спільного з іншими видами юридичної відповідальності. Однак їй властива специфічного якість – політичний характер конституційної відповідальності. І це цілком закономірно, оскільки конституційні відносини пов’язані з такими соціальними явищами, як влада, народ, держава, нація, політика. Наочно це простежується на рівні конституційного регулювання. Тут існує особлива категорія відповідальності, оскільки в ній реалізуються інтереси суб’єктів конституційних відносин [1, с. 208].

Інститут конституційної відповідальності, на думку деяких науковців, є головним видом юридичної відповідальності [2, с. 35]. Так, Т. Зражевська бачить сутність конституційної відповідальності у встановленні системи реальних гарантій проти концентрації влади в одній з її галузей або в руках однієї вищої посадової особи шляхом установа мір покарання [3, с. 26]. У такому ж широкому значенні Ю. Тіхоміров сприймає конституційну відповідальність як конституційне провадження розслідувань і притягнення до відповідальності вищих органів влади та їх посадових осіб за порушення конституції та інших законів [4, с. 320].

Конституційна відповідальність передбачена за порушення, визначені як прямо в конституційно-правових нормах (пряма відповідальність), так і в нормах права інших галузей (опосередкована відповідальність). Вона застосовується незалежно від інших видів юридичної відповідальності: може передувати їх застосуванню або бути підставою юридичної відповідальності. У багатьох випадках конституційна відповідальність має змішаний характер з іншими видами юридичної відповідальності, поєднується з ними. Так, відповідальність судді, народного депутата України, що вчинив кримінальний злочин, поєднує в собі конституційну і кримінальну відповідальність; порушення законодавства про вибори – конституційну, адміністративну і кримінальну.

У Конституції України найбільша увага приділяється регулюванню конституційної відповідальності Президента України, народних депутатів України, міністрів, суддів, а також громадян.

Так, у частині першій ст. 111 Конституції України визначено, що Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 10 грудня 2003 р. № 19-рп/2003 (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) імпічмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста.

Встановлена Конституцією України процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України. Тому немає підстав вважати досудовим слідством проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією, яка створюється парламентом. У разі порушення кримінальної справи проти глави держави на нього поширювалася б юрисдикція уповноважених

органів протягом усього періоду досудового слідства та розгляду справи в судах, що позбавило б його права недоторканності та можливості належним чином виконувати покладені на нього конституційні повноваження.

Конституційний Суд України вважає, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи.

Свою специфіку має конституційна відповідальність народних депутатів України – згода Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності має бути одержана до пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину відповідно до чинного Кримінально-процесуального кодексу України; громадян – відмова громадянину в реєстрації кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови є мірою (санкцією) конституційно-правової відповідальності громадянина України, який знаходиться в особливому статусному становищі кандидата на відповідну посаду.

Загальними ознаками юридичної відповідальності є те, що:

- вона ґрунтується на державному примусі;
- виражається в обов'язку особи зазнавати певних втрат;
- настає лише за вчинені або вчинювані правопорушення;
- здійснюється компетентним органом у суворій відповідності з законом;
- здійснюється в ході правозастосовної діяльності за дотримання певного процедурно-процесуального порядку і форм, встановлених законом.

У свою чергу, конституційно-правова відповідальність має наступні ознаки:

- настає у зв'язку із порушенням норм Конституції;
- виступає орієнтиром для інших видів відповідальності;
- забезпечується застосуванням заходів конституційно-правової відповідальності за правопорушення;

- визначає не тільки міру впливу у випадку правопорушення, але й передусім відповідальну поведінку суб'єктів конституційного права щодо виконання свого обов'язку, реалізації політико-юридичної компетентності;

- часто має яскравий політико-правовий характер, обумовлений реалізацією даного виду відповідальності у сфері здійснення народовладдя, й іноді перетинається з політичною відповідальністю. З приводу цього питання між вченими-конституціоналістами точиться дискусія: чи є конституційна відповідальність різновидом політичної відповідальності, чи, навпаки, конституційна відповідальність поєднує в собі політичну і моральну відповідальність.

Відповідно до ст. 126 Конституції України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- 10) повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Процедура звільнення судді з посади має характер конституційної процедури. Остаточне встановлення всіх цих обставин покладено законом на спеціальний конституційний державний орган – Вищу раду юстиції. При цьому звільнення суддів за обставин, зазначених у пунктах 1–3, 8–10 (частково 7 – у випадку добровільного виходу з громадянства) не має характеру відповідальності і є засобом реалізації суддею своїх прав або наступає у зв'язку з настанням певних юридичних фактів.

Водночас інші підстави звільнення судді з посади мають всі ознаки, характерні для конституційно-правової відповідальності. Вони не залежать від волі судді, мають негативний щодо нього характер і потребують встановлення їх спеціальним державним органом. Для звільнення судді у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо нього необхідна наявність юридичного факту – чинного вироку суду, у випадку припинення громадянства – видання відповідного указу Президента України про припинення громадянства України (ст. 20 Закону України «Про Вищу раду юстиції»). У даному випадку конституційна процедура базується на застосуванні до особи заходів відповідальності в результаті застосування до неї інших видів відповідальності, зокрема кримінальної.

Інша справа у випадку порушення суддею вимог щодо несумісності його посади з іншою діяльністю та порушення присяги – самостійними конституційними процедурами дострокового усунення судді від посади, факти яких безпосередньо встановлюються Вищою радою юстиції.

Вимоги щодо несумісності встановлені у ст. 53 Закону про судоустрій, а саме: посада судді несумісна із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Особливою є процедура звільнення судді з посади за порушення присяги. Відповідно до частини першої ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо, неупереджено,

незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

У статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» більш детально розкривається поняття порушення присяги судді, яким є:

- вчинення дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів;
- незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи судді та членів його сім'ї;
- умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом;
- порушення морально-етичних принципів поведінки судді;
- невиконання суддею посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями.

Звільнення судді з посади за порушення присяги відбувається за чіткою встановленою законом процедурою та етапами, серед яких:

- вивчення відомостей, викладених у зверненнях до Вищої ради юстиції, щодо наявності підстав для звільнення суддів з посад за порушення присяги на підставі доручення Голови Вищої ради юстиції або дослідження Вищою кваліфікаційною комісією суддів результатів дисциплінарного провадження;
- звернення Вищої кваліфікаційної комісії суддів або члена Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади за порушення присяги (далі – пропозиція);
- розгляд пропозиції на засіданні секції Вищої ради юстиції;
- розгляд висновку секції та пропозиції на засіданні Вищої ради юстиції;

- внесення Вищою радою юстиції подання до Президента України або Верховної Ради України про звільнення судді з посади за порушення присяги та прийняття уповноваженим суб'єктом відповідного рішення.

Повідомлення у зверненні про вчинення суддею саме таких порушень є формальною підставою для порушення питання про звільнення його з посади за порушення присяги. За результатом вивчення звернення Голова Вищої ради юстиції згідно зі статтями 21, 25 Закону «Про Вищу раду юстиції», Регламентом Ради видає доручення на проведення перевірки члену Вищої ради юстиції.

Дискусійним є питання можливості порушення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України провадження щодо звільнення судді з посади за порушення присяги. Адже згідно зі ст. 30 Закону «Про Вищу раду юстиції» до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади можуть звертатися: Вища кваліфікаційна комісія суддів України та член Вищої ради юстиції. Відповідно до частини п'ятої ст. 87 Закону «Про судоустрій і статус суддів» за наслідками дисциплінарного провадження Вища кваліфікаційна комісія суддів України може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав.

Як бачимо, закон допускає можливість звернення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади у випадку порушення ним присяги виключно за результатом дисциплінарного провадження. Тому Вища кваліфікаційна комісія суддів України не може порушувати провадження щодо звільнення судді з посади за порушення присяги, проте відповідно до ст. 84 Закону «Про судоустрій і статус суддів» може відкрити дисциплінарне провадження.

Закон також обмежує кваліфікаційну комісію і строками звернення з вказаною пропозицією, оскільки згідно з частиною четвертою ст. 87 Закону «Про судоустрій і статус суддів» дисциплінарне стягнення до судді

застосовується не пізніше шести місяців із дня відкриття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України провадження в дисциплінарній справі, але не пізніше року з дня вчинення проступку, без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці. Зрозуміло, що звернення за результатом дисциплінарного провадження повинно бути здійснено протягом строку дисциплінарного провадження.

Таким чином, у випадку виявлення ознак порушення присяги в діях судді, достатніх для звільнення судді з посади, Вища кваліфікаційна комісія суддів України фактично зупиняє дисциплінарне провадження щодо судді (оскільки за результатом дисциплінарного провадження Кваліфікаційна комісія приймає рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у виді догани або про відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності) й ініціює перед Вищою радою юстиції процедуру конституційної відповідальності судді – звільнення за порушення присяги.

Залишається також дискусійним питання «наповненості» понять «порушення присяги» і «дисциплінарний проступок».

Як зазначалося в частині першій цієї статті, суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

- істотні порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язані, зокрема, з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи підвідомчості, необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову;

- невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;

- порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу);

- систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя;

- розголошення таємниці, що охороняється законом, в тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

- неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан і доходи (податкової декларації), зазначення в ній завідомо неправдивих відомостей.

Вказані підстави застосування дисциплінарної відповідальності судді одночасно можуть бути підставами і для звільнення судді за порушення присяги. На жаль, законодавець не здійснив чіткого розподілу між дисциплінарною і конституційною відповідальністю суддів, хоча вони і мають різну природу та призначення [5] і віддав оцінку цих категорій на розсуд спеціальних уповноважених органів – Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Аналіз практики застосування до суддів різних заходів відповідальності дозволяє дійти висновку, що провадження про звільнення судді з посади за порушення присяги порушується у випадку грубого порушення суддею закону та своїх обов'язків, що призвело до настання істотних негативних наслідків або порушення прав фізичних та юридичних осіб. Адже порушення суддею присяги може бути як підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності, так і підставою для звільнення з посади.

У зв'язку з чим незрозумілими є положення законодавства, які не дозволяють Вищій раді юстиції у випадку встановлення, що допущене суддею порушення присяги не є підставою для звільнення його з посади, проте може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності, застосовувати до такого судді заходи дисциплінарного впливу. За існуючою практикою Вища рада юстиції направляє відповідні матеріали до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або закриває провадження (затверджує результати перевірки за недоцільністю направлення їх до Кваліфікаційної комісії у зв'язку із пропуском строків для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності). Вища рада юстиції – орган, який остаточно

встановлює факт порушення суддею присяги, достатній для звільнення його з посади, і направляє відповідне подання та розглядає скарги на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, не може самостійно прийняти рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Отже, такі положення законодавства, по-перше, є нелогічними, а, по-друге, занадто формалізують і безпідставно ускладнюють саму дисциплінарну процедуру, що має результатом уникнення багатьох суддів-порушників від відповідальності.

Венеціанська комісія у Висновку щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (12–13 березня 2010 р.) рекомендувала більш деталізовано визначити підстави дисциплінарної відповідальності суддів та звільнення їх за порушення присяги. Рекомендації були враховані у новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів», на що звернуто увагу у Висновку Венеціанської комісії щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (16 жовтня 2010 р.). Водночас виконання цих рекомендацій європейських експертів та висока (казуальна) деталізація підстав притягнення суддів до відповідальності призвели не до визначеності цієї процедури, а ще до більшої плутанини. Наприклад, залишаються неврегульованими такі питання: якщо суддею порушено підсудність чи підвідомчість, необґрунтовано застосовані заходи забезпечення позову, то чи потрібно до вирішення питання про звільнення його з посади застосовувати заходи дисциплінарного впливу; невиконання суддею посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями, є підставою для відкриття дисциплінарного провадження (ст. 84 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») чи порушення питання про звільнення з посади за порушення присяги (ст. 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції»). До того ж, закон не визначає, в чому може бути необґрунтованість застосованих заходів забезпечення позову, порушення морально-етичних норм, в яких діях проявляється підрив довіри до правосуддя тощо. Всі підстави дисциплінарної відповідальності та звільнення за порушення присяги зводяться до двох

критеріїв: порушенням суддею закону або морально-етичних принципів поведінки.

Залишається малодослідженим питання про суб'єктивний аспект складу порушення суддею присяги, тобто вини судді у вчиненні порушення присяги, психічного відношення до діяння, яке не відповідає вимогам присяги, і його наслідків. А також яким чином наявність вини судді впливає на розгляд пропозиції про прийняття подання про звільнення його з посади.

Аналіз чинного законодавства дозволяє дійти висновку, що суддя може бути притягнутий до відповідальності та звільнений з посади за порушення присяги як за наявності умисного порушення ним присяги судді, так і через необережну форму вини. Закон не пов'язує форму вини судді із вчиненим правопорушенням (об'єктивною стороною порушення) і відповідальністю. Визначені у частині другій ст. 32 Закону «Про Вищу раду юстиції» дії, які є порушенням присяги, можуть бути вчинені суддею і за наявності недбалого ставлення до своїх обов'язків, тобто необережної форми вини.

В Додатку до рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи прямо зазначено, що судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів. Тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

Несумлінність (несумлінний) визначається як нечесно і недбало щось зроблене. Нечесність не можна розглядати як елемент необережності, оскільки нечесним можна бути тільки умисно. «Недбалий» (недбалість) – той, хто неуважно ставиться до своєї роботи. Результатом такого неуважного з боку судді ставлення до своєї роботи можуть бути суспільно шкідливі наслідки. Виявляючи недбалість, суддя не передбачає настання шкідливих наслідків своєї дії (бездіяльності), хоча він повинен був і міг їх передбачити, якби був уважним і завбачливим. Ці вимоги обумовлені професійним службовим обов'язком судді

додержуватися вимог закону, а відтак передбачати шкідливі наслідки, що впливають звідси, у разі його порушення [6, с. 10].

Автор також вважає, що про самовпевненість як вид необережної форми вини суддів взагалі не йдеться. Адже якщо суддя передбачає суспільно шкідливі наслідки своєї дії і легковажно розраховує на їх уникнення, він тим самим усвідомлює і порушення закону, тобто фактично навмисно його порушує. Передбачити шкідливість наслідків можна, лише розуміючи шкідливість дій, бо неможливо, передбачаючи негативні наслідки, абстрагуватися від характеру дій, які заподіюють ці наслідки. Таким чином, *суддівською несумлінністю слід вважати суддівську недбалість як необережну форму вини* [6, с. 7].

З останнім твердженням важко погодитися. Наприклад, суддя, усвідомлюючи, що порушує закон, постановив ухвалу про забезпечення позову із застосуванням заходів, які неспівмірні із позовними вимогами (забрав майно у відповідача і віддав позивачу), оскільки вважав, що швидко розгляне справу, а якщо позивач буде діяти неправомірно, то він скасує заходи забезпечення позову і поверне майно відповідачу або віддасть його на зберігання третій особі. Незважаючи на це, майно відповідача було продано ще до розгляду справи. Суддя передбачає можливі суспільно шкідливі наслідки своїх дій, але легковажно розраховує, що уникне їх. Тому цілком логічно І.Л. Петрухін зазначав, що необережна вина судді (несумлінність) може набувати форми недбалості чи самовпевненості [7, с. 139].

Отже, можна виокремити як умисну форму вини судді у порушенні присяги, так і необережну.

У конституційному праві суб'єкти можуть нести відповідальність і за недоцільність обраної ними поведінки, і за несумлінність у реалізації свого статусу за наявності у суб'єкта можливості належним чином виконати конституційні обов'язки. При вивченні конституційних деліктів не завжди вказується на вину конституційних суб'єктів, тим самим допускається їх відповідальність за невинні, тобто об'єктивно протиправні неконституційні

діяння. Таку відповідальність можуть нести і судді, наприклад у випадку відмови здійснювати правосуддя.

В цілому питання конституційної відповідальності суддів, особливо у разі звільнення судді з посади за порушення присяги, має значною мірою суб'єктивний характер і базується на оціночних категоріях. Проте це не можна вважати недоліком системи притягнення суддів до відповідальності, це є додатковою гарантією їх незалежності. Слід відзначити, що закон, право та доцільність не завжди йдуть поряд, особливо в питанні конституційної відповідальності посадових осіб, якими є судді. Метою цих категорій у галузі суддівської діяльності та здійснення правосуддя передусім є досягнення справедливості і соціального компромісу, які не завжди на боці формального, бездумного дотримання закону. Адже, дійсно, чи можна повною мірою сказати, що необхідно звільнити суддю, який навіть і допустив грубі порушення закону і несумлінність, але вчинив це протягом місяця з часу його призначення на посаду, не повною мірою усвідомлюючи значення своїх дій або в силу тиску на нього, водночас як питання, що перебувало у нього на розгляді, потребувало значного професійного досвіду. А якщо такі самі порушення допускає суддя із п'ятирічним чи десятирічним стажем роботи? Як у цьому випадку повинна діяти Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів? Зрозуміло, що кожен суддя повинен безсторонньо та неупереджено розглядати справу, уникаючи будь-якого тиску на нього з боку сторонніх осіб. Проте суддя – це людина, професійний характер якої формується протягом тривалого часу. Тому при вирішенні питання відповідальності судді завжди має враховуватись важкість проступку, порушення судді, його невідворотність, особа судді.

Важко закріпити ці положення у нормативно-правових актах, які, як правило, мають абстрактний характер. Проте віднесення такої оцінки до повноважень спеціального органу, члени якого формуються за незалежним принципом, є найбільш вдалим з погляду як правового регулювання, так і державного управління.

Дослідження актуальних питань відповідальності суддів не завершується розглянутими вище видами відповідальності. Наприклад, потребують подальших досліджень питання, чи можна вважати юридичною відповідальністю відмову Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в наданні рекомендації кандидатові на посаду судді безстроково та звільнення його з посади у зв'язку із закінченням строку, на який його призначено; відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності тощо.

Список використаних джерел:

1. *Конституционная ответственность судей в Российской Федерации: ее субъекты, основания и санкции // Государственное строительство и право. – 2003. – № 6. – С. 200–217.*
2. *Лучин В.О. Ответственность в механизме реализации Конституции // Право и жизнь – 1992. – № 1. – С. 35.*
3. *Зражевская Т.Д. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих. Материалы конференции // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 26.*
4. *Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. – М., Юринформцентр, 2001. – 355 с.*
5. *Ответственность по второму кругу. Может ли судья привлекаться к ответственности ВСЮ, если за тот же проступок он уже получил выговор от квалифкомиссии? // Судебно-юридическая газета. – 21 июня 2010 г.*
6. *Статус суддів : навчальний посібник / І. Є. Марочкін [та ін.]; ред. І.Є. Марочкін; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 120 с.*
7. *Петрухин И.Л. Правосудие: время реформ. – М.: Наука, 1991. – С. 138–139.*

Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина друга)

У статті аналізуються проблемні питання застосування до суддів різних видів юридичної відповідальності з урахуванням введення в дію Закону України «Про судоустрій і статус суддів», особлива увага приділяється конституційній, дисциплінарній, адміністративній, кримінальній та іншим видам юридичної відповідальності суддів.

Ключові слова: суддя, відповідальність, юридична відповідальність судді, дисциплінарна відповідальність, конституційна відповідальність.

Гончаренко А.В. Актуальные вопросы привлечения судей к ответственности (часть вторая)

В статье анализируются проблемные вопросы применения к судьям разных видов юридической ответственности с учетом введения в действие Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», особое внимание уделяется конституционной, дисциплинарной, административной, уголовной и другим видам юридической ответственности судей.

Ключевые слова: судья, ответственность, юридическая ответственность судьи, дисциплинарная ответственность, конституционная ответственность.

Goncharenko O.V. Actual issues of the liability of judges (part two)

The article analyzes problem issues of applying to judges different kinds of legal liabilities in consideration of the entering into force the Law of Ukraine «On judicial system and status of judges». Particular attention is paying to constitutional, disciplinary, administrative, criminal responsibilities and other kinds of legal liabilities of judges.

Key words: judge, liability, legal liability of judge, disciplinary responsibility, constitutional responsibility.